

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ՍԱՐԻԲԵԿՅԱՆ

ՍԱՐԿԱՎԱԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԵԿ ԵՎ ԱՅՍՕՐ

Ահա կրկին մենք տոնախմբում ենք Ս. Ստեփաննոս Նախավկայի պայծառ հիշատակը: Եկեղեցին բազում անգամներ տոնել է այն, չնայած կրկնել, սակայն, այդուհանդերձ, ամեն անգամ յուրովի վերաիմաստավորել ու ավելի ժամանակահունչ նշանակություն է հաղորդել նրան: Այսօրվա տոնակատարությունն էլ ունի իր յուրահատկությունները՝ կապված մոր սարկավագ սերնդի և Եկեղեցու այժմեական սրբազան պահանջների հետ: Եկեղեցու կանչերը ներթափանցում են յուրաքանչ-յուր ազնիվ հոգևորականի գիտակցության և էության մեջ:

Առաջին վկա նախասարկավագի անունը հատկապես մենք՝ սարկավագներս իրավամբ օրհնաբանած կլինենք, եթե մտասևեռում հայացքով զննենք անցյալի մեր հոգևոր զանձարաններում սարկավագությանը տրված որակումներն ու բնորոշումները և այնտեղից քաղված սերմերը, կարողանաք աճեցնել այսօրվա փոշոտ և սակավանյութ Հայոց հողում:

Ինչպե՞ս աճեց և ճյուղավորվեց այս աստիճանը: «Սարկավագ» բառը հունարեն «Διακονος» բառի հայերեն թարգմանությունն է, որ Քրիստոսի ժամանակներում նշանակում է «սպասավոր, ծառայ»: Հովհաննո Ավետարանում հանդիպում ենք այդ բառի գործածությանը: Երբ պատմվում է Գալիլիայում կատարված առաջին հրաշքը՝ Հիսուսի ջուրը գինու փոխակերպելը, Մարիամ Աստվածածինը, պատվիրելով ծառաներին կատարել Հիսուսի հրահանգները, նրանց կոչում է սարկավագներ:

Ծառայությունը քրիստոնեական կրոնում վեհորեն գնահատված առաքինություն է: Հիսուս առանցքային նշանակություն է տալիս ծառայասիրությանը. «Որ կամիցի ի ձեռք առաջին լինել, եղիցի ձեր ծառայ: Որպէս Որդի մարդոյ ոչ եկն պաշտօն առնու, այլ պաշտել. եւ տալ զանձն իւր փրկանս փոխանակ բազմաք» (Մատթ. Ի 28): Իր աշակերտների ոտքերը լվանալով Հիսուս հաստատում է մարդկային սրտերի վեհությունը, և մեր առջև հառնում է ծառայասիրությունը՝ իր սպիտակափայլ, մաքրաբույր տեսքով: Ահա այս ոգին ավանդեց Եկեղեցուն Աստված, և Առաքյալները աստվածային ներշնչմամբ այն փոխանցեցին ի մեջ մարդկան: Նրանք

հիմնեցին մի հատուկ կարգավիճակ, որպեսզի Քրիստոսին նվիրված յուրաքանչ-յուր անձ իր քրիստոսատիպ սպասավորությունը սկսի ծառայությամբ: Այդ ամենը նրանք այսպես կատարեցին. «Վազել չէ մեզ Աստծո խոսքը թողնել և սեղանին ծառայել. ընտրեցեք, եղբայրներ, ձեր միջից յոթ վկայված մարդիկ, որոնց այս պետքերի վրա կարգենք»: Եվ ապա ասվում է, թե ընտրեցին Ստեփաննոսին՝ հավատքով և Սուրբ Հոգով լի մի մարդու, և վեց այլ արժանի անձանց, ու առաքյալները նրանց վրա ձեռք դրեցին:

Նախնական Եկեղեցում այս աստիճանն հավատացյալների կենցաղային դժվարություններով զբաղվելու ծանրությունը ունեցողը իր վրա էր վերցրել և հատկապես «Սիրո ճաշեր»-ի ընթացքում սպասավորելու գործառությունը: Այս ամենը ավելի է ճշտվում հետագա դարերի շրջապատկերը դիտելիս: Սարկավազը եպիսկոպոսի, երբեմն նաև քահանայի բեկանած հացն ու զինին բաժանում էր ներկա եղող հավատացյալներին: Սակայն ինչպես տեսնում ենք Գործքի հետագա ընթացքից, Ստեփաննոսը ոչ միայն սպասավոր էր, այլև Սուրբ Հոգու շնորհներով օժտված, մեծամեծ նշաններ էր կատարում, քարոզում էր Աստծո խոսքը, և նրա աստվածատուր իմաստնությանը ոչ ոք չէր կարողանում ընդդիմաբանել: Նշանակում է, սարկավազը պետք է ոչ միայն ծառայության մեջ լիներ, այլև ունենար շնորհներ քարոզելու, վկայելու Տիրոջ խոսքը: Չնայած մեր առջև այն ժամանակներից քիչ օրինակներ ունենք, սակայն եղած տվյալների համաձայն կարող ենք առանձնացնել սարկավագության հիմնական գծերը: Բնական է նաև այն, որ առաքյալները, իսկ հետագայում նաև քահանա-եպիսկոպոսները չէին կարող ամեն մի հավատացյալի մեկնաբանել Ավետարանը, մանավանդ եթե մեծ համայնքի հովիվներ էին: Փոքրիկ հարցերին հիմնականում սարկավագներն էին պատասխանում: Հետևաբար, պատահական մեկը սարկավագ չէր կարող ձեռնադրվել, այլ նա, ով առաջացած էր հավատքի մեջ և քաջածանոթ Քրիստոսի ուղղափառ վարդապետության սկզբունքներին: Առաջին դարերի պատկերացմամբ այդ աստիճանը հավատացյալ ժողովրդի հատկապես կենցաղի տեսանկյունից դիտված ծառայություն էր նկատվում և միաժամանակ զարդարված աստվածային շնորհներով: Իհարկե, այդ վիճակին կոչված բոլոր անձիք մնանօրինակ չէին սպասավորում: Յուրաքանչյուրն ուներ իր հավատքի և նվիրումի արտացոլանքը: Բայց երբ ցանկանանք մասնավորեցնել և ծաղկեփնջի մասն Եկեղեցու մաքրության ավագանում ի մի բերել այդ աստիճանի գլխավոր, կարևոր կողմերը, այն գրեթե այս տեսքն ուներ. «Իսկ իբրեւ գոհասցի գլխատրոն եւ կցիցէ գովութեամբ ամենայն ժողովուրդն, որ առ մեզ սարկավագունք կոչին՝ տան իւրաքանչիւր ումեք յայնցանէ, որ անդէն ճաշակել ի գոհացելոյ հացէն եւ ի զինոյն եւ որք չեն անդէն՝ տանին առ նոսա»: Այս նկարագրությունը վերցված է «Առաքելոց պատարագ» կոչվող Տիրոջ հիշատակի արարողության մասնական

ձևից: Նույն տեղում եղած մեկ ուրիշ հաստատված ամբողջացմում է պատկերը. «*Իսկ տրչույթիւն եւ հաղորդութիւն ի զոհացելոց անտի առնի իւրաքանչիւր ումնք, եւ որ անդ չեն, առաքի առ նուսս ի ձեռն սարկաւագացն:*

Որ ընչավէտքն են եւ կամիւն, իւրաքանչիւր ըստ յօժարութեան գիւր գոր կամի տայ. եւ որ ինչ ժողովի, մթերի առ գլխատրիւն, եւ սա խնամ ունի եւ կալանատրաց, եւ օտարաց ի տար աշխարհէ եւ առ հասարակ ամենեցուն, իսկ որոց պէտք ինչ են՝ հոգաբարձու լինի» (Հայր Հովսեփ Գաթրճեան, «Սրբազան Պատարագամատոյցք Հայոց», էջ 24): Երբ ամբողջապես այն ընթերցում ենք, նկատում ենք նաև երկու ուրիշ շատ կարևոր առանձնահատկություններ.

1. Սարկավագը սպասավորն էր Տերունական Խորհրդի, ապա՝ այդ ամենը կատարող կղերականի: Նաև իրավունք ուներ հացն ու գինին մատուցել խորհրդակատարին, և երբ այն իրագործվում էր, իջեցնելով, բաժանում էր ժողովրդին: Իսկ ուլքեր ներկա չէին, նրանց համար տանում էր արարողությունից հետո: Ուղղակի իմաստով նրան իրավունք էր տրված մշտական շփում ունենալ «Բրիստոսի Մարմնի և Արյան հետ: Ահա առաջինը:

2. Հաջորդ կարևոր պարտավորությունը Պատարագի ընթացքում թե՛ ներկա հոգևորականներին, և թե՛ հավատացյալներին հրավիրելն ու հուշելն էր, թե երբ պետք է աղոթեն, ինչպես և՛ ինչ պետք է խնդրեն Աստծուց: Նա կարգավորում էր նաև արարողության հերթակարգը. «*Սարկաւագն ասասցէ.- Արձակեսցուք ոյք յապաշխարութեան կայք,- եւ կամ,- ծուր կրկնեսցուք, հաստացեալք,- և այլն» (Նույնի էջ 30):*

Մեր քննվելիք հարցին բավականին օգտակար օժանդակություններ է մատուցում «Կանոնագիրք Հայոց» ժողովածուն: Այնտեղ եղած առաքելական կանոններում ասվում է, որ սարկավագները կարգված են սրբությամբ սպասավորել Սուրբ Պատարագին և Տերունական Խորհրդին: Բացի այդ, պիտի խնամեն նաև այրիներին, վշտացյալներին և հոգատարություն ցուցաբերեն ծերերի նկատմամբ: Նրանք պիտի պահպանեն կարգուկանոն ու լուրջուն՝ արարողությունների ժամանակ:

Բարեպաշտ սարկավագների ցայտուն օրինակների ենք հանդիպում նաև «Հայսմավորք» կոչված վարքաբանության մեջ: Ծիշտ է, այնտեղ տրված տեղեկությունները ամբողջապես գիտական հիմք չունեն, բայց, ինչպես մեր Սուրբ Ավանդությունը, իրենց մեջ պարունակում են ճշմարտության զոհարներ: Նրանք պարզապես զալիս են մեզ օժանդակելու. «*Առաքյալները նրանց ընտրեցին իբրև հավատարիմ խնամածուներ որբերին ու այրիներին,- մեկ այլ տեղում՝ աղքատներին» («Հայսմավորք», Ստեփաննոսի ընկերների՝ վեց նախասարկավագների վարքը):*

Հետագա դարերի ընթացքում Եկեղեցու կանոնականացմանը, կազմակերպչական կարգավորմանը զուգընթաց, նվիրապետական աստիճանները ավելի են ձևավորվում ու ամբողջականացվում, և մեր այս համեստ աստիճանը ավելի է ճշտում

իր կատարելիք պարտականությունները: Օրինակ՝ Նիկիական կանոններում խրատիվ արգելվում էր տան խորհուրդներ կատարելը. այն վերապահվում էր միայն եպիսկոպոսին ու քահանային: Լիմիջիայոց, կանոններում նաև շեշտվում է եպիսկոպոսին սպասավորելու հանգամանքը:

Ամհավատ և անօրեն սարկավագների՝ իրենց աստիճանը արատավորելու դեպքեր եղել են նաև հետագա դարերում: Դա երևում է նրանց մամանտիպ արարքները արգելող կանոններից: Սարկավագի կատարած մկրտությունը չեղյալ է համարվում և մկրտվողը՝ պիտանի կրկին մկրտության: Նույնիսկ եթե Անկյուրիայի ժողովի կանոններում սարկավագը օծում է ընդունում, այդուամենայնիվ այն վերաբերում է կուսակրոնությանը, այսինքն՝ արեղա դառնալու նախակոչումին և ո՛չ քահանայական աստիճանին: Այդպիսի երևույթներ կային նաև Հայոց մեջ: Մեզ ավելի հետաքրքրում է, թե Հայ Եկեղեցում ինչպիսի՞ն է եղել այս նվիրապետական դարձած աստիճանակարգումը: Պիտի համարձակորեն խոստովանենք, որ սկզբնական շրջանում գրեթե այն նման է եղել ընդհանրական Եկեղեցում եղածին, բայց այնուամենայնիվ առանձնահատկություններ նկատվել են: Մովսես Խորենացու «Հայոց Պատմություն»-ից մեզ հայտնի է Սուրբ Ներսես Մեծ Հայրապետի շնչով սնված խաղ սարկավագի անունը: Դատելով պատմական տվյալներից՝ նա դեռևս իր սարկավագության ժամանակ մեր Եկեղեցում եղել է բավականին հզոր անհատականություն: Երբ Ներսես Մեծը իրագործում էր իր բարեկարգչական, վարչական ծրագրերն ու բացում հիվանդանոցներ, ծերանոցներ և ուրիշ մամանտիպ հիմնարկներ, այդ ամենի վրա տեսուչ, հսկիչ է կարգում իր խաղ սարկավագին, մինչդեռ այն ավելի կվայելեր եպիսկոպոսություն ունեցող մեկին: Այս բոլորը խոսում է այդ սարկավագի բարձր արժանիքների մասին, և ինչպես Պատմահայրն էր վկայում՝ նա մի աղքատասեր, հավատավոր, քաջ և առաքինի մարդ էր: Նա կաթողիկոսի մոտ իր այդ վարքով այնքան վստահություն էր ձեռք բերել, որ Ներսես Մեծն արտրվելիս խաղ սարկավագին եպիսկոպոս է ձեռնադրում և նշանակում կաթողիկոսական փոխանորդ:

Եղիշեի «Վասն Վարդանայ եւ Հայոց պատերազմին» պատմությունից տեղեկանում ենք նաև մեկ այլ հեղինակավոր սարկավագի՝ Ռշտունյաց գավառի Սահակ եպիսկոպոսի Քաջաջ սարկավագի մասին, որը նույնպես բարձր դիրքի տեր մի անձնավորություն էր: Նա իր եպիսկոպոսի հետ զրադաշտական կրակարանը կործանելու համար քարտրվում և նահատակվում է Պարսկաստանում: Վստահաբար եղել են նաև ուրիշ լուսաշող խորաններին արժանացած սարկավագներ, որոնց, ցավոք, մենք ծանոթ չենք: Ինչևիցե, վստահորեն կարող ենք ասել, որ սարկավագությունը միջին դարերում մեր Եկեղեցում չնայած համեստ, սակայն արդեն բավակա-

մին հարգված, ժողովրդի կողմից սիրված, իր կշիռն ու դիրքը ունեցող նվիրապետական աստիճան էր:

Այդ աստիճանը կողմերը պետք է լինեին նաև շնորհագարդված աստվածգիտության լույսով, պայծառացած ուղղափառ վարդապետությամբ և նաև հարուստ՝ գիտության այլ ճրագներով: Այդ առումով էլ շնորհալի սարկավագների անուններ թողե՛լ է մեզ պատմությունը: «Հայսմավորք»-ում հիշվում է Թիոփիլէ սարկավագը, որը հմուտ էր Աստվածային Գրոց և համարձակ՝ Ավետարանը քարոզելու մեջ: Ռուփանոս սարկավագը անվանվել է Սքանչելագործ: Այստեղ կոպիտ բացթողում արած կլիներք, եթե չհիշենք Աթանաս Ալեքսանդրացուն, որը լուսափայլ իմաստությամբ հաղթեց Արիոսին՝ Նիկիո սուրբ ժողովում, երբ ինքն այնտեղ էր գնացել որպես Ալեքսանդր Ալեքսանդրացու սարկավագ: Եվ, վերջապես, «սարկավագ» բառը նույնիսկ անհավատներին է հայտնի մեր մեծագույն փիլիսոփա, գիտնական, աստվածաբան, տոմարագետ և այլ գիտությանց հմուտ Հովհաննես սարկավագ իմաստասերի շնորհիվ: Նա իր սարկավագության ժամանակ այնպիսի փառքի ու հեղինակության, այնպիսի գիտական բարձունքի հասավ, որ նույնիսկ իր վարդապետ լինելուց հետո ժողովուրդը նրան ճանաչում էր «Սարկավագ» տիտղոսով: Նա այդպես էլ ճանաչված մնաց հետագա դարերում, մինչև մեր օրերը:

Այսօր էլ, ի հպարտություն մեզ, մեր Եկեղեցին ունի իմաստասեր սարկավագներ, որոնք արժանաբար, քրտնաջանորեն վաստակել են գիտական բարձր կոչումներ:

Պատկերը ավելի ճոխացրած կլիներք, եթե ավելացնենք, որ սարկավագությունը միայն տղամարդկանց առանձնաշնորհումը չի եղել: Քրիստոնեական պատմության մեջ հիշատակվում են նաև կին սարկավագուհիներ, ինչպես նրանց մասին պատմում են մեր այսօրվա թանգարաններում եղած, կանացի նրբագեղ ձեռագործներով զարդարված, գեղեցիկ ուրարները և եկեղեցական մյուս հանդերձանքները: Այսօր Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու սարկավագները կոչված են սրբությամբ և բարեպաշտորեն սպասավորելու Սուրբ Պատարագի խորհրդին՝ վերաբերություն և խնկարկություն կատարելով, ժամերգությունների և ծիսական այլ արարողությունների ընթացքում իրենց հատկացված բաժիններում իրենց մասնակցությունը բերելով, բարեխղճորեն կատարելով իրենց վրա դրված վարչական աշխատանքները, եթե այդպիսիք կլինեն: Սարկավագը պարտավոր է ամբարել մեր Եկեղեցուն անհրաժեշտ գիտելիքները և դրանք կարողանալ արդյունավետորեն օգտագործել կրթական բնագավառներում:

Ահա մեր Եկեղեցու համեստ, խոնարհ, բայց շատ կարևոր և օգտաշատ մի աստիճան, որը շնորհվեց մեզ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի շնորհիվ և Սուրբ Ստեփաննոս Նախավկայի ու Նախասարկավագի նախատախտությամբ: Այսօր էլ մենք ունենք

այն բոլոր պարտավորությունները, ինչ առաջին դարերից սկսած ունեին բոլոր աստվածազգյաց սարկավազները: Ինչպես Սուրբ Ստեփաննոսն իր անձը զոհեց վասն Քրիստոսի, վասն Աստծո, այդպես էլ մենք՝ սարկավազներս, անցյալի փորձը նկատի առնելով, Աստծո օգնությունը և մեր հոգևորականների օժանդակությունը մեզ զորավիզ ունենալով, սիրով պետք է տանենք մեր վրա դրված Քրիստոսի քաղցր լուծը:

Մատենադարանը լցված է չուսումնասիրված ձեռագրերով: Հիվանդանոցները, որբանոցներն ու ծերանոցները, մահ փողոցները լցված են կարոտյալ մարդկանցով: Դպրոցներն ու այլ կրթական օջախները լեցուն են մանուկներով, որոնց վրա կախված է անհավատ մեծամալու սպառնալիքը: Ծատ կիսավեր եկեղեցիներում խնկարկում են միայն հրեշտակները և, առանց շարականների ձայնակցության, երգվում են միայն անտեսանելի ու անլսելի հրեշտակային օրհներգություններ:

Վեհափառ Տեր, եկե՛ք մեկ անգամ էլ հիշենք մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի խոսքը. «*Հունձքը առատ է, մշակները՝ սակավ*»: Արդ, Ձեզ մնան իմաստուն Հովվի առաջնորդությամբ, մեզ հետ և մեր Եկեղեցու գլուխ կանգնած, աղաչենք Աստծուն, որ արժանի մշակներ հանի հալոց ազգի կարոտյալ ու տառապած հոգիների համար, և պիտի հայցենք, որ այդ հնձվորները լինեն մա՛ն մեր շարքերից՝ մեր երիտասարդ սարկավազ սերնդից:

